

Питальне речення як об'єкт реалізації комунікативного змісту в процесі спілкування

Сучасне мовознавство займається вивченням складних питань, серед яких чільне місце посідають саме проблеми перекладу. Як відомо, проблема питальності є однією з центральних у сучасній лінгвістиці, дослідженням якої присвячені праці С.Ф. Гедз, С.Т. Шабат, А.В. Сітко, К.М. Качалова, тощо. Незважаючи на важливість цієї теми, переклад англійських питальних речень залишається на сьогодні ще маловивченим.

Для лінгвістики досить актуальним є дослідження питальних речень з погляду їх комунікативного змісту, що реалізується в процесі спілкування для адекватної передачі змісту оригіналу тексту. Тому мета цієї статті полягає у дослідженні вторинних функцій англійських інтерогативів та способів їх вираження.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- виокремити вторинні функції питальних речень;
- схарактеризувати вторинні функції залежно від виду питального речення.

Комунікативний підхід до розгляду речення дозволяє стверджувати, що у ситуації спілкування всі комунікативні типи речень (розповідні, питальні, спонукальні) можуть передавати безкінечну кількість рівнів та відтінків комунікативних намірів в залежності від мети та специфіки конкретної ситуації спілкування. Структурно-граматична будова питання зазвичай визначається комунікативною інтенцією адресанта. Проте між інтенцією та формальною організацією питального речення є неоднозначна відповідність, чим пояснюється існування синтаксичної омонімії та багатозначності синтаксичних конструкцій [4, с. 8]. Комунікативний намір адресанта визначає конотацію питання, впливає на можливу очікувану відповідь. Питання може відтворювати внутрішній стан адресанта.

Основною функцією питальних речень є функція запиту необхідної інформації, хоча вони можуть виконувати в мовленні різні функції, наприклад вимоги, прохання, ствердження та ін. Питальне речення розглядається у комунікативному аспекті як інтенційний засіб мовленнєвого спілкування, що використовується мовцем з метою здійснення своїх комунікативних намірів. Тому Л.В. Чайка вважає за необхідне досліджувати питальні висловлювання як складову частину мовленнєвої стратегії адресанта, тобто «як низку мовленнєвих тактик, спрямованих на досягнення комунікативної мети» [4, с. 9]. Вживання питальних конструкцій для вираження непитальних значень здійснюється за рахунок нівелювання питального значення, яке відходить на другий план, оскільки питальні речення можуть використовуватися для відтворення широкого спектру комунікативних функцій.

На питання можуть накладатися різного роду додаткові відтінки та нюанси, що безпосередньо не мають відношення до передачі питання: запитуючи, адресант керується конкретними намірами, а саме, спонукати співрозмовника до вступу в ситуацію мовленнєвого спілкування, тобто відповісти на питання, надати адресантові ту чи ту інформацію щодо проблеми, яка його цікавить, підтвердити свій погляд і т. ін. Але, в той же час, адресанти по-різному ставляться до очікуваної відповіді, що відбивається на формі питального речення.

Розмаїття комунікативних інтенцій настільки багате, що в окремих мовленнєвих актах питальна форма може передавати експресивне ствердження чи заперечення, спонукування, авторизовану оцінку, емоції. За словами С.Т. Шабат ідентифікація та інтерпретація комунікативного наміру стає можливою лише в певному контексті, який є важливим чинником, що розкриває природу мовного явища в плані змісту [5, с. 57].

Так, наприклад, англійське розділове питальне речення може нести в собі значення емоційного коментаря, реакції на попередній контекст, або може виступати в якості прохання, наказу або поштовху виконати певну дію. Певна структура альтернативного питального речення буде виражати нетерплячість, в той час як запитання з прямим порядком слів може показувати емоційне забарвлення речення, виражаючи здивування або ж для підтвердження, хоча адресант впевнений у відповіді. Риторичні запитання завжди емоційно забарвлені і мають функцію привертання уваги до ситуації (частіше за все негативної, коли очевидною буде заперечна відповідь) [5, с. 59].

Зпитання-перепити зазвичай виражають здивування, окрім звичайного запиту на повторення, коли слухач не зрозумів чи не почув частину речення. Уточнювальні запитання можуть слугувати показником того, що слухач уважно слідкує за розмовою і зацікавлений в ній, тим самим закликає мовця продовжити розповідь в деталях [3, с. 257].

Окрім запиту інформації, питальні речення обох мов, за визначенням К.М. Качалової, мають такі вторинні функції:

1. Вираження прохання. Існує багато різних способів для вираження наказу та прохання, від простої форми наказового способу до різноманітних формул ввічливості. Наприклад: *"May I depend on you to stand by me and my daughters, then, Deerslayer?" demanded the old man, with a father's anxiety in his countenance* [7, с. 33]. – *«Отже я можу сподіватися, Звіробойо, що ви залишитесь біля мене й моїх дочок? – спитав старий з виразом батьківського неспокою на обличчі»* [6, с. 40].

2. Вираження поради. Частіше за все прямим вираженням поради незалежно від типу речення можуть слугувати такі форми:

1. перформативні дієслова *advise, recommend*;
2. синтаксична конструкція *you'd better*;

3. модальні дієслова *can, could, should, ought* у поєднанні з інфінітивом;
4. модальне дієслово *might* у питальних конструкціях;
5. складнопідрядне умовне речення з формами умовного способу.

В якості прикладу проаналізуємо речення з синтаксичною конструкцією: "*Had we not better give up the attempt, and find some other means of releasing the prisoners?*" [7, с. 127]. – «*Чи не краще відмовитись од цієї спроби і придумати інший спосіб визволити бранців?*» [6, с. 134].

Питальне речення містить синтаксичну конструкцію *we had better*, що безпосередньо виражає намір мовця дати пораду або запропонувати свій план дій. У реченні перекладу інтенція поради передається за допомогою схожої української конструкції *чи не краще*.

3. Вираження іронії, роздратування. В деяких випадках повтор та репліки привітання виражають експресивну реакцію на слова співрозмовника або дії, надаючи інтерогативу відтінку іронії або роздратування. Наприклад: "*You think this Delaware can be depended on, Deerslayer?*" demanded the girl, thoughtfully." [7, с. 86]. – «*Отже ви вважаєте, що на вашого Делавара можна покластися, Звіробю? – спитала дівчина замислено*» [6, с. 88].

4. Зазвичай імплікація підозри в англійській мові виражається формою спеціального питального речення, яке при перекладі може містити різного роду емоційно забарвлені частки, що й будуть передавати конкретне значення у реченні. Наприклад: "*And how does that concern you, Deerslayer?*" – demanded Judith, a little anxiously" [7, с. 85] – «*А вам яке діло до цього, Звіробю? – спитала Джудіт, виявляючи занепокоєння*» [6, с. 91].

5. Вираження здивування. Прагматичне значення інтерогатива може іноді зводитися до вираження здивування, при чому це значення залежить від ситуації мовленнєвого акту, або визначається факторами, які знаходяться за межами речення. Наприклад: "*Did you never see Judith?*" demanded the girl, with quick earnestness; "*if you never have, go at once and look at her!*" [6, с. 41]. – «*Невже ви ніколи не бачили Джудіт? – спитала дівчина з раптовою серйозністю. – Якщо ні, негайно йдіть і подивіться на неї!*» [7, с. 45].

6. Вираження сумніву. Інтерогатив може містити імплікацію сумніву. Ставлячи подібне питання, той, хто говорить, спирається на знання попередніх даних й доходить певних висновків, але неодмінно очікує їх підтвердження від співрозмовника. Наприклад: "*Ay, ay, Deerslayer, you mean well enough, but what can you do?*" [7, с. 67]. – «*Гай-гай, Звіробю, наміри твої чудові, та що ти здатен зробити?*» [6, с. 69].

Отже, питальне значення повністю не зникає завдяки тому, що воно закріплене в структурі самого речення. Різноманіття комунікативних намірів настільки велике, що в окремих випадках питальна форма речення, незалежно від передачі у ньому значення питальності – наявності питальної інтонації чи лексеми, порядком слів – передає не запитання, а твердження. Саме тому виявлення та інтерпретація комунікативного наміру можлива лише при врахуванні багатьох складових, що створюють широкий контекст.

Література

1. Інтерпретація англійських інтерогативів під час перекладу українською мовою [Електронний ресурс] / А.В. Сітко, О.М. Жувравльова. – Режим доступу: [http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2007/1\(102_2\)/30_Sitko_Zhuravliova.pdf](http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2007/1(102_2)/30_Sitko_Zhuravliova.pdf).
2. Качалова К.Н. Практическая грамматика английского языка : учебное пособие / К.Н. Качалова. – Москва : Юниверс Лист, 1998. – 716 с.
3. Практична граматики англійської мови з вправами: [Навч. посібник] / А.В. Сітко, О.В. Тіщенко, Н.Ю. Осташко [За ред. А.Г. Гвдманяна]. – К.: Книжкове видавництво НАУ, 2006. – 300 с.
4. Саидова М.С. Коммуникативная функция вопросительного предложения в современном английском языке: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук: 10.03.04 «Германские языки» / М.С. Саидова. – Одесса, 1988. – 16 с.
5. Шабат С.Т. Категорія питальної модальності в сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / С.Т. Шабат; Прикарпатський держ. ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2000. – 19 с.
6. Купер Д.Ф. Звіробій: Роман / Пер. з англ. Л. Солонько, О. Терех. – К. : Навч. кн. – Богдан; К. : Веселка, 1968. – 122 с.
7. Cooper James Fenimore. The Deerslayer. – London: Routledge, 1862. – 381 p.